

SZÁSZI ZOLTÁN

A Madách kutatás újabb eredményei – nyomozások és keresések

Már a bicentenáriumi évforduló előtt két-három évvel elindult majd felgyorsult a Madách emlékek és a családfa kutatása. Egyrészt azért, mert egy igen érdekes anyag jutott a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma gyűjteményébe, mégpedig Madách máig Besztercebányán és Kassán élő leszármazottjaitól származó fotók és dokumentumok. Olyan fényképek, eredeti anyakönyvi kivonatok ezek, amelyeknek szereplőit olykor csak részben, néhány esetben azonban teljesen pontosan sikerült beazonosítani a leszármazottak és a családfa összeállítása, kiegészítése során. A fényképek leltárba vétele megtörtént, remélhetőleg digitalizálásukra is sor kerül, ahogy a tudományos feldolgozásukra is szükség lenne, hogy a nyilvánosság számára is hozzáférhetőek legyenek, de ez még várat magára. Másrészt azért is felgyorsult a munka, mert a levéltári és terepkutatások is kibővültek, így néhány olyan, eddig ismeretlen adattal bővült a családfa és sikerült azonosítani néhány családtag eddig ismertelen sírhelyét valamint korábban megadott téves adatokat kijavítani.

Egy gyűjtemény keletkezése és bővülése

A Madách kastély gyűjteményének alapjait még 1964-ben vetették meg. Afféle irodalmi emlékház volt ez, csak részben a Madách családot, nagyrészt a vidék irodalmi hagyományait mutatta volna be, nem egészen objektív módon, a történelmi hitelesség és szakmaiság híján, így nem volt méltó az az anyag a nagy drámaköltő emlékéhez. Ekkoriban még a Kékkői Vármúzeum részlegeként működött ez az irodalmi emlékház, melynek kialakítását Balassa Géza szorgalmazta, s már maga a tény, hogy ez sikerült neki, komoly sikernek számított azokban az időkben.

A Madách család történetének kutatása tulajdonképpen az 1951-ben alapított Füleki Járási Múzeumban kezdődött meg. A múzeum dolgozói ekkor kezdték el személyesen, kapcsolataik és terepi kutatások révén összegyűjteni, kinyomozni a még fellelhető, Madách Imrével kapcsolatos tárgyi emlékeket. Akkori munkájuk eredményeként került ebbe a múzeumba egy Madáchnak tulajdonított tintatartó, egy Zichy Mihály metszet alapján készített gipsz dombormű, amely a Tragédia utolsó jelenetét ábrázolja és Kubányi Lajos 1889-ben készült, Madách Imrét ábrázoló olajképe, amely ma a Madách kastély dísztermében látható. A tintatartót a Füleki Járási Múzeum nyilvántartási kártyája szerint bizonyos L. Bártha nevű alsósztrégovai plébános adományozta, az ő állítása szerint Madáché volt.

Bár a tárgy származását és hitelességét akkor a szavahihetőnek vett tanú állítása alapján nyugtázták, ezt az állítást ma újra kellene vizsgálni és bizonyítani kellene, valóban Madách ereklye-e ez a tintatartó.

A falra függeszthető gipszöntet Kalonda községből származik, bizonyos Rubint nevű (keresztnevét nem tüntették fel a nyilvántartási kártyán) tulajdonostól és valószínűleg vásárlás útján került a múzeumi gyűjteménybe. A nyilvántartó szerint akkoriban húsz csehszlovák koronára becsülték az értékét. Érdekessége, hogy maga a gipszbe másolt alkotás minőségi mestermunkának mondható. Ezt a tárgyat jelenleg a Füleki Honismereti Múzeum őrzi.

A Madáchot ábrázoló olajfestményt, amelyet Kubányi Lajos készített 1889-ben, a losonci Timrava Gimnázium adományozta a füleki múzeum alapítójának. Hogy hozzájuk, ebbe az oktatási intézménybe miként és miért került, és hogy mi készítette őket arra, hogy az 1950-es évek elején ezt a képet egy frissen alakult, magyar emlékeket őrző intézménynek adományozzák, erre már valószínűleg soha nem derül fény. Amikor 1964-ben a Kékkői Múzeum mellett megalakult a Madách kastélyban az irodalmi emlékhely, eredeti tárgyakból akkor sem tudtak már sokat beszerezni a szétszóródott, elkallódott Madách hagyatékból. Ennek egyik oka az, hogy a Madách család csak a huszadik század első harmadának elejéig lakta a kastélyt. A kastély utolsó, élete nagy részét itt töltő lakója a költő, drámaíró Madách Imre második fiának, Aladárnak az özvegye, Fekete Mária volt. Amikor 1930. szeptember 10-én T. G. Masaryk, az első Csehszlovák Köztársaság elnöke Alsósztrégován járt, Madách Imre dédunokája, Lázár Lola fogadta őt itt, erről egy jó minőségű felvétel készült, amely a Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma Acta Museologica Hungarica című 2021-ben kiadott gyűjteményének 150-ik oldalán is megtalálható. A Madách kastélyt a huszadik század harmincas éveiben akkori gazdáai, Lázár Pálné Madách Flóra, azaz becenevén Lola (1893–1980) és férje dr. Lázár Pál (1886–1978) végül jobbnak látták eladni.

Arról egyelőre nem került elő feljegyzés, mi lett a benne lévő ingóságokkal, bútorokkal, tárgyakkal, de nem kizárt, hogy valahol még lappanghat az adásvételi szerződés vagy annak másolata és abban akár egy ingóság leírás is feltételezhető.

Ami mostanában derült ki

Az idei év Madách Imre születésének bicentenáriuma de egyben Madách első lányának, Madách Jolán halálának századik évfordulója is. Jolán életéről viszonylag sok adat és értesülés maradt fenn, ezek összesítése szintén időszerű lenne halálának centenáriuma idején. Madách Jolán 1851. június 7-én született Csesztvén és az egyházi anyakönyv szerint 1923. augusztus 1-én hunyt el, 72 éves korában, saját otthonában Losoncon, a Madách utca 19 szám alatt, özvegyét Fabriczy Pálnak hívják.

Halálának okaként időskori elgyengülést írtak be az anyakönyvbe, megjegyzésként szerepel, hogy a haldoklók szentségében nem részesült az elhunyt. Temetésének helyeként Losoncot tüntetik fel, a végtisztesség ideje pedig 1923. augusztus 15-e, beszentelő lelkészként Josephus Hello parókust nevezi meg az anyakönyv. A losonci temető, mint a végső nyughely helyszínének meghatározása azonban kérdéseket vet fel. A köztemető nyilvántartásban ugyanis találtunk nyomot arról, hogy bizonyos Fabriczy Pálné sírhelye hol van, de azt a helyet az akkori temetőgondnok a református vallásúak temetőjében mutatta meg a parcella száma alapján. Olyan részen, amely mára már az újratemetések miatt teljesen megváltozott. Kő, sírjel, nem található Madách Jolán Fabriczy Pálné nevével.

Az is kérdés, miért temették volna ide a köztudottan római katolikus vallású, és a római katolikus szertartás szerint végtisztességet kapó „nagyasszonyt” 1923-ban? Talán mert a férje Fabriczy Pál református vagy inkább ágostai evangélikus volt? Katolikust református temetőbe eltemetni? Ilyen eljárás bár nem teljesen lehetetlen, de abban a korszakban meglehetősen szokatlan. Fabriczy Pál sírjáról sincs tudomás, róla nem található annyi adat, mint Jolánról, de nemrégiben sikerült igen fontos értesülést felfedezni egy 1926-ban megjelent újságcikkben, s ez a cikk egyben a még családi tulajdonban lévő Madách ereklyékről is értesülést nyújt. Idézem az Új Nemzedék című lap, 1926. január 10-én megjelent cikkét: „(Eltűnt Madách-relikviák.) Losoncról jelentik: Fabriczy Pál 56

*Kubányi Lajos: Madách Imre, 1889
(Jelenleg Alsósztrégova, Madách Múzeum)*

éves földbirtokos Losonc társadalmának általánosan ismert alakja volt aki elegáns megjelenésével, pompás ruháival, mindig divatos öltözködésével tűnt fel. De Fabriczy Pál azért is érdeklődésre tarthatott számot, mert Madách Imre leányának volt a férje és mindenkinek büszkén mutogatta a Madách-relikviákat, nagyserű régiséggyűjteményét, diványpárnáit, perzsaszőnyeget és egyéb kincseit.

Általában jómódú embernek hitték, akinek vagyonát 100-120 ezer cseh koronára becsülték.

Fabriczy az elmúlt héten beteg lett. Tüdőgyulladást kapott. Miután legközelebbi rokonsága kihalt mellőle, távolabbi rokonai pedig messzebb fekvő helyeken laknak, ápolónő került melléje, aki gondosan végezte mellette kötelességét. Három nap előtt délután kijelentette az ápolónőnek, hogy olyan jól érzi magát, hogy akár kán-kánt is képes volna táncolni. Erre az ápolónő átment a szomszédba, de mire visszajött. Fabriczyt az ágy szélére dőlve, halva találta.

A halála hírére megjött rokonság ekkor meglepetve állapította meg, hogy Fabriczy után semmi sem maradt hátra. Csak hat gallér: semmi más. Minden eltűnt, aranyórától a Madách-ereklyéig. A rendőrség fáradozik most a rejtély megfejtésén, eddig azonban nyomozásának semmi eredménye nincs.” (A újságcikket annak kiemeléseivel és a sajtóhibákkal együtt, az eredetihez hűen másoltam be.)

Ez az írás tehát eddig ismeretlen adatot közöl, mégpedig Fabriczy Pál halálának időpontját és a haláleset körülményeit is felfedi. Fabriczy a cikkben leírtak szerint 1926. január 7-én hunyt el. Nem mellesleg az is kiderül, hogy 1926-ban – három évvel Madách Jolán halála után – még léteztek Madách-relikviák! Ugyanazok az értékek lehetnek, amelyek létére egy másik, három évvel korábbi bizonyíték is létezik a sajtóban. Mégpedig az utolsó interjúban, amely Madách Jolánnal készített Wallentinyi Dezső: Élők a holtakról címmel, a Prágai Magyar Hírlap számára. Madách Imre születésnek centenáriumi évében,

1923.január 21-én jelent meg nyomtatásban ez a beszélgetés. Maga a szerző azt írja, hogy 1923.január közepén járt Madách Jolán, azaz Fabriczy Pálné losonci lakásán, amely a Madách Imréről elnevezett utcában volt. A ház helyét még meg lehet határozni, a mai losonci buszpályaudvar peronját nyugat felől érintő utca volt egykor a Madách utca. Ebben a cikkben – amely egészében is igen érdekes, sok kérdést felvető interjú – van egy mondat, amely figyelemre méltó, idézem: „Fabriczy Pál volt szives még megmutatni a költő üvegbúra alatt őrzött díszes aranyóráját és teljes fölszerelésű párbajpisztoly készletét...” 1926-ban megerősíti a sajtó ezt az adatot e relikviákról, sajnos azok további sorsa homály maradt csak!

Madách személyes tárgya Rimaszombatban

Rimaszombatban őriztek a bicentenáriumi év elejéig egy fából faragott, asztali kegytárgyat, egy olyan darabot, amely bizonyíthatóan Madách Imre tulajdonában volt. A Gömör Kishont vármegyei közlöny 1905. március 12-én megjelent számának 3-ik oldalán egy kis hír szerepel, idézem:

„*Madách ereklye.* A gömörmegyei múzeum egy fából művészi kézzel faragott 16 cm magas szobrocskát kapott nemrég ajándékba Kishonthy József gyógyszerésztől. Az alak sziklán ülő Krisztust ábrázolja, amint jobb kezével fejét megtámasztja a kiálló szikladarabhoz. Arczán jól kivehető fájdalom tükröződik.

Fején töviskorona. Ölet lepel fedí. E műbecscsel bíró kis szobor Madách Imrének nagyon kedves emléke volt. Később Alsó Sztregova tudós plébánosának. Dívald Károlynak ajándékozta, mondván „Szent atyám, ez a drága ereklye jobban megilleti önt. őrizze meg hűséggel.” Az öreg csakugyan nagyon megbecsülte benne Madách emlékét. Életének utolsó idejében aztán Kishonthy Józsefre bízta aki nemes érzékének tanúságát adta, hogy ezt a kincset a gömörmegyei múzeum, a nagy költő drága emléke gyanánt, csakugyan a legállandóbban fogja megőrizni.”

Az újságcikk egy dologban téved, ugyanis az alsósztrégovai plébános neve Divald Gusztáv, nem pedig Divald Károly, s a tévedés oka talán az, hogy akkoriban a lapokban sok fényképet közlő Divald Károly fényképész neve volt ismertebb, ezért keverhette össze a neveket a hír írója.

A kis asztali kegytárgy jelenleg Pozsonyban, a Szlovák Nemzeti Múzeumban látható, az... írtam egy költeményt... című kiállításon.

*Jelenleg Pozsonyban látható
a Madách kiállításon*

*

A Madách relikviák és családtörténeti kutatás remélhetőleg nem ér véget a jubileumi, bicentenáriumi évvel. A már említett Okolicsányi ág, Aladár és családja, a ma is élő szlovákiai, magyarországi, amerikai leszármazotti ágak, családok története, bővülő vagy előbukkanó adatai, esetleg a fogadott leány, Madách Ilonka élete, vagy a kastély eladásának körülményei további feladatokat adnak a kutatásnak. Madách másik lányának, Borbála (1853–1914) halálának százttizedik évfordulója pedig alkalmat adhat arra, hogy az ő egész életét, szomorú sorsát egy külön témakörként nyitva meg felkutassuk végre. A kastély egykori tárgyainak sorsa is érdekes lehet, talán még mindig érdemes emiatt is nyomozni.